

Οκτώβριος 1912

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ

Μετά την νίκη των Ελλήνων στο Σαραντάπορο (10-10-1912) το σύνολο σχεδόν των τουρκικών στρατευμάτων που υποχωρούσαν διακινήθηκε μεσ' απ' τον κάμπο του Αλιάκμονα. Τις μέρες εκείνες οι δρόμοι Βέροιας - Γιδά - Γιαλαντζίκ (Ν. Χαλκηδόνα) και Κατερίνης - Νησέλι - Γιδά - Γιαλαντζίκ ήταν γεμάτοι από Τούρκους που έφευγαν πίσω απ' το Λουδία. Οι Έλληνες των χωριών που βρίσκονταν πάνω σ' αυτούς τους δρόμους έζησαν μια τελευταία ταλαιπωρία εξ αιτίας των πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών που επιδίδονταν σε αρπαγές και βιαιοπραγίες. Τότε πολλά απ' αυτά τα χωριά εγκαταλείφθηκαν και οι φοβισμένοι κάτοικοι τους έτρεξαν να κρυφτούν στο Βάλτο ή σε απομακρυσμένες τοποθεσίες.

Οι μπέηδες τσιφλικάδες της περιοχής βλέποντας τον τουρκικό στρατό να υποχωρεί άρχισαν να εγκαταλείπουν τα κονάκια τους και να ακολουθούν τις φάλαγγες του στρατού. Ο Σ. Γιοβανόπουλος, από την Παλιόχωρα, διηγείται χαρακτηριστικά πως ο Σαϊτ μπέης του Νεοχωρόπουλου απ' την τρομάρα και την βιασύνη του να φύγει, ανέβηκε στο άλογο και το χτυπούσε με μανία για να ξεκινήσει, ενώ αυτό ήταν ακόμη ... δεμένο.

Η Λένια Βουλτσινού, κάτοικος Επισκοπής τότε θυμάται πως τρεις μέρες και τρεις νύχτες περνούσαν οι Τούρκοι απ' το δημόσιο δρόμο, βαδίζοντας «σε τρεις αράδες», όπως είτε χαρακτηριστικά, θυμάται ακόμη πως οι Τούρκοι μπήκαν στην Τριχοβίτσα (Καμποχώρι) κι επιδόθηκαν σε καταστροφές. Οι κάτοικοι όμως είχαν φύγει ευτυχώς και κρυβόταν στο Βάλτο. Επίσης ο Γρ. Α. Μοσχόπουλος 12 χρονών τότε θυμάται πως οι περισσότερες οικογένειες του Γιδά είχαν καταφύγει στο Βάλτο. Οι λίγοι που έμειναν στο χωριό δέχτηκαν βίαιες επισκέψεις πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών, που ζητούσαν ψωμί και τρόφιμα. Όταν μάλιστα έβρισκαν φούρνο αναμμένο έβγαζαν με τις λόγχες τα ψωμιά από μέσα και τ' τρωγαν άψητα σχεδόν.

Η Ολ. Κ. Δούμπη, που ζούσε στο Νησέλι τότε θυμάται πως οι πρώτοι Τούρκοι απ' την Κατερίνη έφτασαν. νύχτα στο Νησέλι και με την απειλή των όπλων ξυπνούσαν τους κατοίκους του χωριού ζητώντας του φαγώσιμα. Διηγείται μάλιστα πως ο πατέρας της Β. Λιακόπουλος ή Κορφιώτης ξυλοκοπήθηκε επειδή δεν είχε αρκετά τρόφιμα να δώσει στους στρατιώτες. Όταν ξημέρωσε οι γυναίκες και τα παιδιά του χωριού φυγαδεύτηκαν στο γειτονικό Γκριτζάλι (π. Αγκάθια) ενώ οι άνδρες μέιναν εκεί και ζύμωναν όπως-όπως ψωμιά που τάδιναν στους Τούρκους για να μην πειράζουν το χωριό. Δύο ολόκληρα μερόνυχτα περνούσαν οι Τούρκοι απ' το Νησέλι Όταν έπερασαν όλοι τον Αλιάκμονα ανατίναξαν τη γέφυρα του ποταμού χωρίς όμως να την καταστρέψουν εντελώς. Η ίδια διηγείται ακόμη πως ο ονομαστός για τη σκληρότητα του και μισητός μπέης του χωριού Ναζίμ, δεν έφυγε τη μέρα εκείνη μαζί με το στρατό. Δολοφονήθηκε το ίδιο βράδυ από κάποιους Γκριτζαλιώτες και το πτώμα του βρέθηκε την άλλη μέρα στον Αλιάκμονα.

Έτσι μετά από 480 χρόνια σκλαβιάς περίπου ο πλούσιος κάμπος του Αλιάκμονα απαλλάχτηκε από την τουρκική κυριαρχία και οι Ρουμλουκιώτες περίμεναν να δουν επιτέλους τα «ελληνοπαίδια».

Ο Ελληνικός στρατός στις 16-10-1912 έφτασε στη Βέροια και την Κατερίνη. Την ίδια μέρα η VII Μεραρχία υπό τον Σ/χη-Κλεομένους συνεχίζοντας την προέλαση της από την Κατερίνη μπήκε στον κάμπο και κατέλαβε τις γέφυρες του Αλιάκμονα ελέγχοντας την γραμμή Νησέλι-Λιμπάνοβο (Αιγίνιο). Η 1^η Μερ. υπό τον υποστράτηγο Μανουσογιαννάκη στρατοπέδευσε στο Διαβατό ενώ το Απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου (2ο, 6ο τάγματα Ευζώνων) έφτασε στο Λουτρό. Ο Θεοχάρης Κούγκας - πρώην μακεδονομάχος οπλαρχηγός - οδήγησε μια ομάδα ανιχνευτών από τη Βέροια στο Γιδά και στη συνέχεια μέχρι το Λουδία.

Ο Γρ. Μοσχόπουλος διηγείται πως την επόμενη μέρα (17-10 1912) έφτασε στο Γιδά ένα τάγμα Μηχανικού υπό τον Ελευθ. Μαυρογένη. Οι κάτοικοι του χωριού έκαναν σαν τρελοί απ' τη χαρά τους βλέποντας τους Έλληνες στρατιώτες. Μετά την

δοξολογία συγκεντρώθηκαν όλοι στο χώρο της παλιάς αγοράς κατέβασαν την τουρκική σημαία που ήταν στημένη πάνω σε ξύλινο υπόστεγο της αγοράς ζητωκραυγάζοντας για την λευτεριά τους ξέσκιζαν και ποδοπατούσαν τα φέσια που ήταν υποχρεωμένοι να φοράνε μέχρι τότε.

Στο τέλος γλέντησαν όλοι μαζί χορεύοντας πάνω στα ξεσκισμένα φέσια. Ο ιερέας Παπαντώνης οδήγησε τον Ελ. Μαυρογένη στις αποθήκες του Μπέη για να πάρουν τα αποθηκευμένα δημητριακά κι εκεί βρήκαν δύο αγροφύλακες Τούρκους που δεν είχαν φύγει με χους άλλους. Ο ένας απ' αυτούς, ο Ζεκίρ, ζήτησε τότε φοβισμένος να γίνει, Χριστιανός κι ο Μαυρογένης δίνοντας του τ' όνομα του τον βάφτισε Λεφτέρη. Το σιτάρι που πήραν απ' τις αποθήκες το μοίρασαν στις οικογένειες του χωριού, ενώ άλλες ποσότητες τις αλώνισαν αμέσως κι έδωσαν το αλεύρι στις γυναίκες με την εντολή να ζυμώσουν ψωμιά για το στρατό.

Την ίδια μέρα μετακινήθηκαν από το Νησέλι στο Γιδά αρκετά τμήματα. Ευζώνων της VII Μερ. και στρατοπέδευσαν στην τοποθεσία «Αλώνια».

Το Γεν. Στρατηγείο στη Βέροια δεν είχε πληροφορίες για τις κινήσεις και τις προθέσεις του εχθρού. Αγνοώντας την αληθινή κατάσταση υπέθετε ότι οι Τούρκοι ή παρέμειναν συγκεντρωμένοι στο Κιρτζαλάρ ("Άδενδρο) ή αποσυρόταν Α. του Αξιού. Επειδή όμως το έδαφος γύρω απ' το Λουδία ήταν ελώδες και ο ποταμός δυσκολοδιάβατος, το Στρατηγείο προτίμησε να προχωρήσει προς τον Αξιό μέσω των Γιαννιτσών αφήνοντας λίγες μόνο δυνάμεις στον κάμπο του Αλιάκμονα σαν πλαγιοφυλακή. Την πιθανότητα να κατέχουν οι Τούρκοι τα στενά των Γιαννιτσών δεν την υπολόγισε το Στρατηγείο.

Με βάση λοιπόν τις παραπάνω υποθέσεις και εκτιμήσεις το Στρατηγείο εξέδωσε το απόγευμα της 18ης Οκτ. διαταγές για εξακολούθηση πορείας μέσω των Γιαννιτσών. Στη διαταγή προελάσεως για μετακίνηση του κύριου όγκου της Στρατιάς από την Βέροια προς τα Γιαννιτσά αναφερόταν και τα εξής:... 7) Η VII Μερ, θα παραμείνει παρά το Γιδά, καλύπτουσα το δεξιόν της Στρατιάς και την Βέροια από πάσης εκ Κιρτζαλάρ εχθρικής επιχειρήσεως. 8) Το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου καθιστάμενον ανεξάρτητον να μεταβή εις Τσινάφορον και να προετοιμάσει τα μέσα δι' ενδεχομένην διάβασιν προς Γιαννησιήδες πόρον του Καρά Ασμάρ. 9) Η Ταξιαρχία ιππικού θα μεταβή από Βέροια) εις Ρέσιανην. 10) ...

Εν τούτοις η πραγματική κατάσταση του εχθρού ήταν πολύ διαφορετική από κείνη που υπέθετε το Γ. Στρατηγείο, Ο αρχηγός του Τουρκικού στρατού Χασάν Ταξίν πασάς εκτιμώντας την σοβαρότητα των φυσικών εμποδίων και των ελωδών εκτάσεων του Καρά Ασμάρ άφησε λίγες μόνο δυνάμεις για την φύλαξη των γεφυρών του Λουδία και συγκέντρωσε τον κύριο όγκο των δυνάμεων του στα υψώματα των Γιαννιτσών. Η ελληνική Στρατιά αγνοώντας τις θέσεις των Τούρκων ξεκίνησε το πρωί της 19ης Οκτ. για τα Γιαννιτσά και ξαφνικά βρέθηκε μπροστά στη διάταξη ισχυρών δυνάμεων κι αμέσως άρχισαν οι πρώτες αψιμαχίες.

Την ίδια μέρα εκτελώντας την παραπάνω διαταγή το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου ξεκίνησε στις 9 το πρωί από το Λουτρό, μετακινήθηκε προς Παλιόχωρα - Μικρό και Μεγάλο Αλάμπορο και έφτασε κατά τις 1 το μεσημέρι στο Τσινάφορο, όπου άρχισε να συγκεντρώνει υλικό για την διάζευξη του Καρά Ασμάρ στο πέρασμα μεταξύ Κάλλιανης (Άλωρον) - Γιαννιτσιήδων (Κύμινα). Μέχρι το βράδυ όμως δεν κατάφερε να αρχίσει την διάζευξη του ποταμού, που αναβλήθηκε για την επόμενη. Η ταξιαρχία ιππικού υπό τον Σ/χη ιππικού Γ. Καραμανλίκη ξεκίνησε επίσης το ίδιο πρωί από την Βέροια κι έφτασε το μεσημέρι στη Ρέσιανη. Η VII Μερ. που βρισκόταν γύρω απ' το Γιδά δεν μετακινήθηκε καθόλου κατέχοντας την γραμμή Παλιοχώρι - Κορυφή εξασφάλιζε τη Στρατιά από την κατεύθυνση του Καρά Ασμάρ.

Εκείνη τη μέρα μεταφέρθηκε και εγκαταστάθηκε στο Σ. Σταθμό του Γιδά επιτελείο της Στρατιάς που αποτελούνται - κατά την μαρτυρία του Γρ. Μοσχόπουλου - από τον βασιλιά Γεώργιο Α' τον Δούσημανη τον Καλλίστη τον Ι. Μεταξά κ.ά. Στο καμπαναριό της εκκλησίας τοποθέτησαν οπτικό τηλεγράφο με τον οποίο έπαιρναν πληροφορίες για την μάχη που γινόταν στην άλλη πλευρά της λίμνης.

Από τον χώρο των επιχειρήσεων το Γ. Στρατηγείο εξέδωσε στις 3 το απόγευμα, την ακόλουθη διαταγή: «Γενικόν Στρατηγείον, Δ. Μπουρκάζ, 19 Οκτ., ώρα 3η εσπέρας. Ο εχθρός με ισχυρός δυνάμεις κατέχει τα περί τα Γιαννιτσά υψώματα.

Επιτιθέμεθα. Η VII μερ. να προσπαθήσει να διέλθει τον Καρά Ασμάκ και να επιτεθεί κατά των έναντι αυτής εχθρικών δυνάμεων. Να ειδοποιήσει το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου όπως διερχόμενον τον πόρον ενεργήσει δια Γιαννιτσήδων. Να ειδοποιήσει την Ταξιαρχία ιππικού να ακολουθήσει κατ' αρχάς το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου και είτα να ενεργήσει αναλόγως των περιστάσεων». Αυτή η διαταγή όμως έφτασε μόλις στις 7 το απόγευμα στην VII Μερ. που επειδή νύχτωνε δεν έκανε καμία ενέργεια. Η ταξιαρχία ιππικού μετακινήθηκε από την Ρέσιανη στο Γιδά και διανυκτέρευσε εκεί, επειδή οι ανιχνευτές της δεν μπόρεσαν να περάσουν τον Καρό Ασμάκ.

Μετά τις κινήσεις των στρατευμάτων που προαναφέραμε και παρ' όλο που χάθηκε πολύτιμος χρόνος, την επόμενη (20-10-1912) όλα ήταν έτοιμα για να εξαπολυθεί η επίθεση που είχε σκοπό την κατάληψη των γεφυρών του Λουδία και την προέλαση προς τον Αξιό και την Θεσσαλονίκη.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλον 1477/23-10-1980

2. Η είσοδος των ελληνικών στρατευμάτων.

Ήδη, από τον Σεπτέμβριο του 1912, άρχισαν να φθάνουν κι εδώ, στο Ρουμλούκι, τα πρώτα νέα, ότι ο Ελληνικός στρατός διέσπασε τα τότε Ελληνοτουρκικά σύνορα στη Θεσσαλία και εισερχόταν νικηφόρα στη Μακεδονία. Μάλιστα, ορισμένοι μου διηγήθηκαν, πως (δήθεν) άκουγαν μέχρις εδώ τους κανονιοβολισμούς, που έπεφταν στο Σαραντάπορο.

Μετά τη νίκη των Ελλήνων στο Σαραντάπορο (10-10-1912) το σύνολο σχεδόν των τουρκικών στρατευμάτων, που υποχωρούσαν, διακινήθηκε μέσα από τον κάμπο του Αλιάκμονα. Τις μέρες εκείνες οι δρόμοι Βέροιας -Γηδά - Γιαλαντζίκ (Ν. Χαλκηδόνα) και Κατερίνης - Νησέλι - Γηδά - Γιαλαντζίκ ήταν γεμάτοι από Τούρκους, που οπισθοχωρούσαν πίσω από τον Λουδία. Εύγλωττο είναι και το ακόλουθο τηλεγράφημα, που αναφέρεται στην τουρκική υποχώρηση:

"Αριθ. 565

Λακοβίστα (Λνκογιάννης) 18-X-12 άρα 1 μ.μ. Γεν. Στρατηγείον.

Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι κατά πληροφορίας των χωρικών Μι-κρογούζι, ο νηοχωρών ηρό τίνων ημερών εκ Βερροίας Τουρκικός Στρατός προς διενθυσιν Καρά Ασμάκι (Λουδίας) κατείχετο ντιό πανικού πετών καθ'οδόν όπλα και φυσίγγια άτινα περιήλθον εις χείρας χωρικών.

Ι Μεραρχία κ.δ. Νικολόπουλος."

Οι Έλληνες των χωριών, που βρίσκονταν πάνω σ' αυτούς τους δρόμους, έζησαν τότε μια τελευταία ταλαιπωρία, εξ αιτίας των πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών, οι οποίοι επιδίδονταν σε αρπαγές και βιαιοπραγίες. Τότε εγκαταλείφθηκαν πολλά από αυτά τα χωριά και οι φοβισμένοι κάτοικοι τους έτρεξαν να κρυφτούν στον Βάλτο ή σε άλλες απομακρυσμένες τοποθεσίες. Έτσι και οι κάτοικοι του Γηδά, όπως μου διηγήθηκε ο 12ετής, το 1912, Γρηγόρης Αντ. Μοσχόπουλος, είχαν καταφύγει στον Βάλτο. Μάλιστα, ο Νικόλαος Κούγκας του Θωμά, μου ανέφερε, ότι οι κάτοικοι του Γηδά είχαν πάρει μαζί τους στον Βάλτο και όλα τους τα ζώα, για να μην τα βρουν οι πεινασμένοι Τούρκοι και τα σφάζουν. Οι λίγοι που έμειναν στο χωριό, δέχτηκαν βίαιες επισκέψεις πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών, που ζητούσαν ψωμί και τρόφιμα. Όταν μάλιστα έβρισκαν φούρνο αναμμένο, έβγαζαν με τις λόγχες τα ψωμιά από μέσα και τα έτρωγαν σχεδόν άψητα ».

Οι μπέηδες τσιφλικάδες της περιοχής, βλέποντας τον τουρκικό στρατό να υποχωρεί, άρχισαν κι αυτοί να εγκαταλείπουν τα κονάκια τους και να ακολουθούν τις φάλαγγες του στρατού. Ο Σωτήριος Γιοβανόπουλος από την Παλιόχωρα, μου διηγήθηκε χαρακτηριστικά, πως ο Σαΐτ μπέης του Νεοχωρόπουλου, από την τρομάρα και τη βιασύνη του να φύγει, ανέβηκε στο άλογο και το χτυπούσε με μανία για να ξεκινήσει, ενώ αυτό ήταν ακόμη ... δεμένο. Η Λένια Βουλτσινού, κάτοικος Επισκοπής τότε, θυμόταν, πως τρεις μέρες και τρεις νύχτες περνούσαν οι Τούρκοι από τον δημόσιο δρόμο, βαδίζοντας "σε τρεις αράδες", όπως είπε χαρακτηριστικά. Θυμόταν ακόμη, πως οι Τούρκοι μπήκαν στην Τριχοβίστα (Καμποχοδρι) κι επιδόθηκαν σε καταστροφές. Οι κάτοικοι όμως, είχαν φύγει ευτυχώς και κρύβονταν στον

Βάλτο.

Η Ολυμπία Κ. Δούμπη, που ζούσε τότε στο Νησέλι, μου είπε, πως οι πρώτοι Τούρκοι από την Κατερίνη έφτασαν νύχτα στο Νησέλι και, με την απειλή των όπλων, ξυπνούσαν τους κατοίκους του χωριού, ζητώντας τους φαγώσιμα. Διηγόταν μάλιστα, πως ο πατέρας της Β. Λιακόπουλος ή Κορφιώτης ξυλοκοπήθηκε από τους Τούρκους, επειδή δεν είχε αρκετά τρόφιμα για να δώσει στους στρατιώτες. Όταν ξημέρωσε, οι γυναίκες και τα παιδιά του χωριού φυγαδεύτηκαν στο γειτονικό Γκριτζάλι (σημερινή Αγκαθιά), ενώ οι άνδρες έμειναν εκεί και ζύμωναν όπως - όπως ψωμιά, που τα έδιναν στους Τούρκους, για να μην πειράξουν το χωριό. Δύο ολόκληρα μερόνυχτα περνούσαν οι Τούρκοι από το Νησέλι. Όταν (στις 16-10-1912) πέρασαν όλοι τον Αλιάκμονα, ανατίναξαν τη γέφυρα του ποταμού, χωρίς όμως να την καταστρέψουν εντελώς. Η ίδια μου διηγήθηκε ακόμη, πως ο ονομαστός για τη σκληρότητα του και μισητός μπέης του χωριού, Ναζίμ, δεν έφυγε τη μέρα εκείνη με το στρατό. Τον σκότωσαν το ίδιο βράδυ κάποιοι Γκριτζαλιώτες και το πτώμα του βρέθηκε την άλλη μέρα στον Αλιάκμονα.

Έτσι, μετά από 480 χρόνια σκλαβιάς, περίπου, ο πλούσιος κάμπος του Αλιάκμονα απαλλάχτηκε από την τουρκική κυριαρχία και οι Ρουμλουκιώτες περίμεναν επιτέλους τα "ελληνοπαίδια", για να διώξουν και τα τελευταία τμήματα του τουρκικού στρατού, που περιπολούσαν σε κάποια σημεία του ανατολικού τμήματος αυτής της πεδιάδας.

Στις 16 Οκτωβρίου 1912, ο Ελληνικός στρατός εισήλθε στη Βέροια και στην Κατερίνη, ενώ η έβδομη Μεραρχία βιάδιζε από την Κατερίνη προς το Αιγίνιο. Κατά τις σχετικές διαταγές, η δεύτερη (Πη) Μεραρχία θα στάθμευε το βράδυ νοτίως της Βέροιας και την επόμενη ημέρα θα έστελνε αναγνωρίσεις μέσω της σιδηροδρομικής γραμμής προς Καψόχωρα, για να πληροφορηθεί, αν η σιδερένια γέφυρα στο Νησέλι ήταν σε καλή κατάσταση. Η τρίτη (ΙΙη) Μεραρχία θα στάθμευε βορειοανατολικά της Βέροιας με προφυλακές στο Μικρογούζι (Μακροχώρι) και θα έστελνε αναγνωρίσεις προς Γηδά - Σχοινά από την αμαξιτή οδό.

Βέβαια, είναι γνωστό, ότι τα χωριά του κάμπου δεν είχαν καμία ιδιαίτερη στρατηγική σημασία για τους δύο αντίπαλους στρατούς. Αντίθετα, υπήρχε αυξημένο στρατιωτικό ενδιαφέρον για τις γέφυρες του Αλιάκμονα και του Λουδία, ενώ το μόνο που είχε στρατιωτική αξία στον Γηδά, ήταν το τηλεγραφείο του σιδηροδρομικού σταθμού του. Επομένως, οι Τούρκοι δεν ενδιαφέρονταν να κρατάνε π.χ. τον Γηδά ή τον Λουτρό ή το Σχοινά, αλλά είχαν σε διάφορα σημεία του κάμπου έφιππες περιπολίες, για να ελέγχουν την ταχύτητα της προέλασης του ελληνικού στρατού και να ειδοποιήσουν αντίστοιχα τον δικό τους στρατό, που περνούσε από την σιδηροδρομική γέφυρα του Λουδία στο Πλατύ, αλλά και από την ξύλινη γέφυρα στο σημερινό χωριό Λουδίας.

Μπορούμε, λοιπόν, να δεχθούμε, ότι τα χωριά του Ρουμλουκιού, εκτός από το Πλατύ, ήταν ήδη από το βράδυ της 16ης Οκτωβρίου 1912 κενά από Τούρκους στρατιώτες. Όμως, στις ευρύτερες περιοχές των χωριών του ανατολικού μισού της πεδιάδας, κυκλοφορούσαν ακόμη τουρκικές έφιππες περιπολίες, οι οποίες, μ' αυτόν τον τρόπο, δήλωναν την παρουσία του καταδιωκόμενου κατακτητή, σ' αυτό το τμήμα της πεδιάδας, στο οποίο δεν είχε εγκατασταθεί ακόμη ο ελληνικός στρατός.

Στις 17 Οκτωβρίου 1912 η πρώτη (Ιη) Μεραρχία, από τις 5 το πρωί, είχε αρχίσει να διέρχεται τον Αλιάκμονα με πρόχειρη γέφυρα, που κατασκευάστηκε με βοϊδάμαξες, στο πέρασμα "Ξοβέρι", που βρισκόταν τέσσερα χιλιόμετρα δυτικά του πόρου Σάδινα (Καράβι). Η διάβαση γινότανε "κατ' άνδραν", γι' αυτό και συνεχίστηκε μέχρι τις οκτώ η ώρα το βράδυ, τα δε Σώματα της Ιης Μεραρχίας, με επικεφαλής τον υποστράτηγο Μανουσογιαννάκη, συγκεντρώθηκαν γύρω από το Διαβατό, όπου εγκαταστάθηκαν προφυλακές, στη γραμμή Κουλούρα - Μικρογούζι από Τάγμα του 4ου Σ.Π.

Την ίδια ημέρα οι ελληνικές μεραρχίες έστειλαν ανιχνευτές για αναγνώριση των θέσεων των Τούρκων. Αυτές λοιπόν οι αναγνωριστικές ομάδες ενήργησαν ως εξής:

Η αναγνώριση της Ιης Μεραρχίας έφθασε στη σιδερένια γέφυρα του Αλιάκμονα στο Νησέλι και τη βρήκε σε σχετικά καλή κατάσταση. Υπήρχε μόνο ένα μικρό ρήγμα

από ανατίναξη, που μπορούσε να επισκευασθεί εύκολα. Πέρα από τη γέφυρα, η αναγνώριση διέκρινε εχθρικό τμήμα και δεν προχώρησε, επειδή δεν είχε κατορθώσει να συνδεθεί με την VII Μεραρχία. Η αναφορά της λοιπόν από τη γέφυρα Νησελίου έχει ως εξής: *"Ημιλαρχία Πετρονιάς, Νησέλι, ώρα 8.35 πρωινή: "Ευρίσκομαι επί της μεγάλης σιδηράς γέφυρας, την οποία χθες ο εχθρός επεχείρησε να καταστρέψει. Βλάβη υπέστη μικράν εις το μέσον αυτής καθ' όλον αυτής το πλάτος ενός και ημίθεος, μέτρου. Πεζικόν δύναται να διέλθη ευκολότερα, επίσης και πυροβολικόν με μικράν επισκενήν. Εις το εμπροσθεν της γέφυρας χωρίον Γιδά εθεάθησαν περί τους δέκα ιππείς εχθρού. Ημέτερος Στρατός ουδαμού ανεψάνει".* Συνεπώς διαπιστώνεται η ύπαρξη δεκαμελούς έφιππης τουρκικής περιπόλου νοτίως του Γηδά, στις 8.35 η ώρα.

Η αναγνώριση της ημιλαρχίας της Ιης Μεραρχίας από τη Βέροια, κινήθηκε προς Κουλούρα επί της σιδηροδρομικής γραμμής με τρεζίνα, για αναγνώριση της γέφυρας του Νησελίου και συνάντησε στην Ξεχασμένη τμήμα του Σώματος Προσκόπων (της τρίτης φάλαγγας - εμπροσθοφυλακής της VIIης Μεραρχίας), διέκρινε δε έξω από το χωριό Λουτρό εχθρική περίπολο. Επομένως δυτικά του Γηδά υπήρχε κι άλλη τουρκική περίπολος.

Η αναγνώριση της VIIης ημιλαρχίας βρήκε τα χωριά Σχοινά και Γηδά ελεύθερα από εχθρούς. Πέραν των χωριών αυτών όμως, διέκρινε εχθρικές περιπόλους, που υποχωρούσαν (ανατολικά των χωριών αυτών). Η αναφορά της λοιπόν από την Ρέσαινη (ή Ρέσινα, το σημερινό Βρυσάκι) έχει ως εξής: *"Ημιλαρχία Παπαφλέσσας, ... ώρα 8.35 πρωίας. Εκ πληροφοριών τα χωριά Σχοινά - Γιδάς είναι ελεύθερα εχθρού. Περίπολοι ιππικού ανεψάνησαν υποχωρήσασαι ..."*. Η αναφορά αυτή ξεκαθαρίζει από την αρχή, ότι βασίζεται σε πληροφορίες, που συνέλεξαν οι ανιχνευτές και όχι σε επιτόπια αντίληψή τους.

Ακόμη μνημονεύεται, ότι ο Θεοχάρης Κούγκας - πρώην Μακεδονομάχος οπλαρχηγός - οδήγησε μία ομάδα ανιχνευτών από τη Βέροια στο Γηδά και στη συνέχεια μέχρι τον Καρά Ασμάκ (σημερινό ποταμό Λουδία). Ο Γρηγόρης Αντ. Μοσχόπουλος μου διηγήθηκε, ότι: *"... Μια μέρα πιο μπροστά (από την είσοδο τον ελληνικού στρατού) ο Θεοχάρης Κούγκας πήγε στη Βέροια και οδήγησε μία ομάδα 10-15 ανιχνευτών από την Βέροια στο Γιδά και στη συνέχεια μέχρι τον Λουδία ..."*. Επίσης ο Θωμάς Απ. Κούγκας, 8 ετών το 1912, έγραψε σε άρθρο του με τίτλο "Η απελευθέρωση του Γιδά το 1912", στην εφημερίδα "Φωνή της Αλεξάνδρειας", της 30-10-1987, σελ. 5: *"Όταν ο Ελληνικός Στρατός κατηφόριζε προς τα εδώ, ένας αξιωματικός ονόματι Μαυρομιχάλης, ήρθε προπομπός στο Γιδά και ζήτησε τον Θεοχάρη Κούγκα, τον πήρε και μαζί τον, έρποντας στην σκαφή του δρόμου προς Θεσσαλονίκη έφτασαν πίσω από το χωριό Λιανοβέργι στις Παλιομάνες (χαραδρύσεις). Εκεί μέσα στις παλιομάνες ήταν ταμπουρωμένη η οπισθοφυλακή των Τούρκων, καθ' όν χρόνον ο όγκος τον τουρκικού στρατού περνούσε την ξύλινη γέφυρα τον Λουδία, εκεί που είναι σήμερα η σιδερένια, και κατευθύνονταν προς Γιαννιτσά, δέον να σημειωθεί ότι το χωριό Νέα Ζωή δεν υπήρχε τότε. Όταν ο Μαυρομιχάλης με τον Θεοχάρη πλησίασαν εκεί, άκουσαν πυροβολισμό, ο Μαυρομιχάλης σηκώθηκε όρθιος να δει από πού προήλθε ο πυροβολισμός, ακολούθησε και δεύτερη η σφαίρα τον οποίον βρήκε τον αξιωματικό στο κεφάλι και έπεσε στην αγκαλιά του Θεοχάρη.*

Από αυτές τις δύο μαρτυρίες προκύπτει, ότι η αναφερόμενη είσοδος των ανιχνευτών στο Γηδά, το πρωί της 17-10-1912, μάλλον πέρασε απαρατήρητη, από τους περισσότερους κατοίκους του χωριού, προφανούς διότι η παραμονή τους ήταν ολιγόλεπτη και διότι οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν κρυμμένοι και φοβισμένοι και φυσικά δεν κυκλοφορούσαν στο χωριό, όσο υπήρχαν ακόμη οι τουρκικές περιπόλοι στην γύρω περιοχή του.

Οι πληροφορίες για τον εχθρό ήταν, ότι αυτός αποσύρθηκε πίσω από τον Λουδία ποταμό (Καρά Ασμάκ), περί το Κερτζαλάρ (σημερινό Άδενδρο), αποτελούμενος από 20.000 περίπου στρατιώτες, συμπεριλαμβανόμενων και αυτών που υποχώρησαν μπροστά στην VII Μεραρχία, που ερχόταν από την Κατερίνη.

Με βάση αυτές τις πληροφορίες και εκτιμήσεις, το μεγαλύτερο μέρος της Ελληνικής Στρατιάς στράφηκε προς τα Γιαννιτσά, δυτικά της λίμνης και άφησε στον κάμπο την VII Μεραρχία και την Ταξιαρχία Ιππικού. Δεν ακολούθησε ολόκληρη η Στρατιά τη συντομότερη οδό Βέροιας - Λουδία ποταμού - Θεσσαλονίκης, για τους

ακόλουθους λόγους: Η αμαξιτή οδός Βέροιας - Γηδά - Γιαλαντζίκ διερχόταν νοτίως της λίμνης και είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος της σε επίχωση, λόγω των γύρω ελωδών εκτάσεων. Περνούσε τον ποταμό Λουδία (Καρά Ασμάκ), του οποίου το πλάτος ήταν δεκαπέντε έως είκοσι μέτρα και το βάθος του δύο και πλέον μέτρα, με πυθμένα πηλώδη και συνεπώς μη σταθερό για ζεύξη γέφυρας. Νότια της οδού αυτής, σε απόσταση ένα έως δύο χιλιόμετρα, περνούσε η σιδηροδρομική γραμμή Μοναστηρίου - Βέροιας - Θεσσαλονίκης, σε επίχωση επίσης. Ακόμη νοτιότερα, το έδαφος ήταν σχεδόν αδιάβατο, λόγω του Αλιάκμονα ποταμού, των τελμάτων του Λουδία και της θάλασσας του Θερμαϊκού κόλπου. Έτσι, η Στρατιά, αν ακολουθούσε αυτή την πορεία, όταν θα έφτανε στις γέφυρες του Λουδία, τις οποίες θα κατέστρεφε ο εχθρός, αμυνόμενος πίσω από το Κιρτζαλάρ, θα ήταν αναγκασμένη να αναπτυχθεί σ' αυτές τις ελώδεις εκτάσεις και δεν θα μπορούσε να ελιχθεί ελεύθερα, τον δε Λουδία ποταμό μετά δυσκολίας θα τον διερχόταν επί λεμβόζευκτων γεφυρών, των οποίων η κατασκευή θα ήταν προβληματική, κάτω από τα πυρά του εχθρού. Εξάλλου, εάν καθηλωνόταν εκεί η Στρατιά, θα μπορούσαν οι Τούρκοι να ενεργήσουν μέσω της οδού Γιαλαντζίκ - Γιαννιτσών - Βοδενών κατά των νόστων της Στρατιάς, της οποίας η θέση θα γινόταν προβληματική. Γι' αυτό προτίμησε να προχωρήσει με τις μεγαλύτερες δυνάμεις της προς την Θεσσαλονίκη μέσω Γιαννιτσών, δυτικά και βόρεια της λίμνης.

Το Γενικό Στρατηγείο, στις δέκα η ώρα το πρωί της 17ης Οκτωβρίου 1912, εξέδωσε διαταγή προελάσεως, με την οποία διέταζε το ανεξάρτητο ευζωνικό απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου, το οποίο ενίσχυσε και με ιππείς της ημιλαρχίας της, να κατευθυνθεί στον Λουτρό, να καταλάβει τη γέφυρα Νησελίου και να συνδεθεί με την VIIη Μεραρχία. Το απόσπασμα αυτό έλαβε την διαταγή, ενώ βρισκόταν στο χωριό Άμμος, προς την κατεύθυνση του οποίου κινιόταν από το πρωί, σύμφωνα με προγενέστερη ειδική διαταγή του Γενικού Στρατηγείου. Ξεκίνησε από τον Άμμο, περίπου στις 4 η ώρα το απόγευμα και, μέσω της Μέσης, της Κουλούρας και της Ραψομανικής, έφθασε στις οκτώμισι η ώρα στο Λουτρό, όπου και διανυκτέρευσε, χωρίς να καταλάβει την γέφυρα Νησελίου, ούτε να συνδεθεί με την VIIη Μεραρχία.

Πρόσθετα, το Στρατηγείο, στις τρεις το απόγευμα, έστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα προς την εβδόμη Μεραρχία:

"Αριθ. 551

VII Μεραρχίαν

... Κατά τας οδηγίας ταύτας θέλετε εξακολουθήσει την πορείαν υμών προς Αλιάκμονα τον οποίον να εξασφαλίσητε την διάβασιν. Ήδη πληροφορώ υμάς ότι η παρά το Νησέλι (νοτ. Γιδά) σιδερά γέφυρα επί τον Αλιάκμονος (μη σημειούμενη επί τον χάρτον) εγκατελείφθη υπό τον εχθρού, όστις επέμερεν εις αυτήν μικράν ζημίαν ευκόλως διορθουμένην. Τα χωριά Γιδά και Σχοινά κενά εχθρού όστις φαίνεται ότι απεσύρθη όπισθεν τον Καρά - Ασμάκι παρά το Κιρτζαλάρ (Άδενδρον). Συνεπώς εξακολουθήσατε την πορείαν σας προς Νησέλι, καταλάβετε την γέφυραν και εξασφαλίσατε την διάβασιν της Μεραρχίας. Το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλον απόψε σταθμεύει εις Λουτρόν και θα προσπαθήσει να συνδεθή μεθ' ημών ..."

Βέροια 17-X-12 ώρα 3 εσπέρας. Κωνσταντίνος."

Η αναφορά, του Γηδά ως "κενού εχθρού" δεν σημαίνει, βέβαια, ότι κατείχετο ταυτόχρονα από τον ελληνικό στρατό. Απεναντίας, το Στρατηγείο ζητούσε από την εβδόμη Μεραρχία, να προβεί σε καταληπτική ενέργεια, προς τη γέφυρα του Νησελίου και φυσικά προς τον Γηδά και το Σχοινά. Αλλά η VIIη Μεραρχία, μέχρι τις τέσσερις η ώρα το απόγευμα, κατόρθωσε να φθάσει μόνο μέχρι το Αιγίνιο, όπου και στρατοπέδευσε.

Όμως η τρίτη φάλαγγα της VIIης Μεραρχίας, αποτελούμενη από το 8ο Τάγμα Ευζώνων και έναν λόχο προσκόπων, με επικεφαλής τον Κ. Μαζαράκη, προωθήθηκε μέχρι τη Μονή της Σφήνιστας, ενώ ένα προπορευόμενο μικρότερο τμήμα της 60 ανδρών είχε ήδη προχωρήσει μέχρι την Ξεχασμένη. Αυτό το προωθημένο τμήμα (το οποίο αποτελούνταν από πρώην μακεδονομάχους), αφού ενισχύθηκε από ανιχνευτές των αναγνωρίσεων της Ιης και Ιης ημιλαρχίας και από ντόπιους χωρικούς, κατέλαβε τη γέφυρα Νησελίου. Αλλά η τουρκική δύναμη, που ως τότε περιπολούσε νοτίως του Γηδά, ενισχυμένη προφανώς και από το αντίστοιχο τμήμα, που περιπολούσε έξω από

τον Λουτρό, προσπάθησε να αποκτήσει πάλι τον έλεγχο της γέφυρας, για να την ανατινάξει. Έτσι από την μία η ώρα το μεσημέρι της 17ης Οκτωβρίου, το ελληνικό σώμα διεξήγαγε τετράωρη μάχη, μπροστά (βόρεια) από την γέφυρα. Στις 5 η ώρα το απόγευμα οι Τούρκοι υποχώρησαν και καταδιώχθηκαν μέχρι το Λιανοβέργι, οπότε, λόγω του σκότους, το τμήμα των Προσκόπων επανήλθε στη γέφυρα και ασχολήθηκε όλη τη νύχτα με την πρόχειρη επισκευή της. Έτσι, οι μεν κάτοικοι του Νησελίου αισθάνονταν ήδη την ισχυρή παρουσία του ελληνικού στρατού, οι δε Γηδιώτες, στην απέναντι όχθη, ήσαν γεμάτοι απορία για την έκβαση της τετράωρης μάχης, ανυπομονώντας να δουν τα απελευθερωτικά στρατεύματα να μπαίνουν και στο δικό του χωριό.

Τέλος η VII Μεραρχία απάντησε στο Στρατηγείο ως εξής:

"Αριθ. 552

Λιβάνοβον (Αιγίνειον) 17-X-12 ώρα 6 μ.μ. Γεν. Στρατηγείον.

... Διετάχθη κατάληψις από μεσημβρίας γέφυρας Μέγα Νησέλι και τύρον Μυλοβός (Μεγάλη Γέφυρα). Αύριο τιροτίθεμαι διαβώ Αλιάκμονα εις Νησέλι και εξασφαλίσω δίοδον.

VII Μεραρχία Κλεομένης".

Στο σημείο αυτό πρέπει να παραθέσω αυτό που γράφει η Μεγάλη Στρατιωτική και ναυτική Εγκυκλοπαίδεια (1927), στην σελ. 469 του 2ου τόμου, ότι δηλαδή "... *Αι Μεραρχίαι την εσπέραν της 17 8/βρίον ευρίσκοντο επί της γραμμής: Η Ιη Μερ. εις Διαβατό ... η Ιη Μερ. εις Σιδηρ. Σταθμόν Βερροίας. Η VII Μερ. (Σχης Κλεομένου) εις Νησέλι - Λιμπάνοβο, το δε Γ. Στρατηγείον εις Βέρροϊαν, ...*". (Όλες οι άλλες μεραρχίες αναφέρονται σε θέσεις προς την περιοχή της Νάουσας, το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου έφθασε νύχτα στο Λουτρό, ενώ οι ανιχνευτές της ημιλαρχίας της Ιης Μεραρχίας διανυκτέρευαν στο Κεφαλοχώρι). Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο ελληνικός στρατός, ο οποίος γνώριζε τα αποτελέσματα των πρωινών αναγνωρίσεων του, δεν ανέφερε να έχει απελευθερώσει ή να κατέχει τον Γηδά, στις 17-10-1912.

3. Η απελευθέρωση του Γηδά

Το ίδιο βράδυ, η τρίτη φάλαγγα της VIIης Μεραρχίας (8ο Τάγμα Ευζώνων και Σώμα - λόχος προσκόπων), με επικεφαλής τον Κ. Μαζαράκη, διανυκτέρευε στη Μονή της Σφήνιτσας. Όταν έμαθε για τη συμπλοκή στο Νησέλι, πήρε διαταγή να σπεύσει για ενίσχυση τους. Έτσι τα μεσάνυχτα της Ιης προς την 18η Οκτωβρίου 1912 τηλεγράφησε τα ακόλουθα:

"Αριθ. 553

Μονή Σφηνίτσης (Σφήνα) 18-X-12 Γεν. Στρατηγείον.

... Τρίτη φάλαγγ' ής την οδήγησιν μοί ενεπιστεύθη Μέραρχος εύρηται εις Μονήν Σφηνίτσης, εκ λόχου Προσκόπων εθελοντών, 8ου Ευζωνικού, 6 πολυβόλων. Μετά τω 12ην νυκτός σήμερον προχωρώ μετά 200 ανδρών προσκόπων προς κατάληψιν γέφυρας Νησέλι. Τμήμα προσκόπων 60 ανδρών υπό δύο αξιωματικούς κατά διαταγήν μου διέβησαν Αλιάκμονα εις Μέτς (Μέση) και εγκατεστάθησαν ίσως, ως είχαν διαταγήν, εις Λίμνη Γιαννιτσών. Περιπολία Τούρκων ιππέων περιτρέχουν το μεταξύ Αλιάκμονος και Καρασμάκι (Λουδία) έδαφος. Κατά πληροφορίας χωρικών συγκέντρωσις εχθρού μάλλον εις γέφυρας Καρασμάκι (Λουδία) ...

Αρχηγός Προσκόπων Κ. Μαζαράκης".

Στις τέσσερις και είκοσι το πρωί της **18ης πλέον Οκτωβρίου** ξεκίνησαν για τη γέφυρα. Μετά από δίωρη πορεία συναντήθηκαν με τους άλλους προσκόπους, που κρατούσαν τη γέφυρα στο Νησέλι και μαζί τους συνέχισαν την προέλαση με κατεύθυνση προς το Γηδά. Χωρίς να συναντήσουν εχθρική αντίσταση εισήλθαν αυτοί ως ελευθερωτές στο Γηδά. Ήταν Πέμπτη, 18 Οκτωβρίου 1912, με το παλιό ημερολόγιο, ώρα 9 το πρωί.

Όλα αυτά επιβεβαιώνονται από το ακόλουθο τηλεγράφημα:

"Αριθ: 564

Λιμπάνοβον (Αιγίνειον) 18-X-12 ώρα 9 π.μ. Γεν. Στρατηγείον.

Γέφυρα Νησέλι κατελήφθη παρά 8ου Ευζωνικού Τάγματος και Σώματος Μαζαράκη χθες τετάρτην μ.μ. εσπέρας κατά πληροφορίας Ευζωνικού Τούρκοι

απεσύρθησαν πέρα Καρασμάκι (Λουδίας) αποπειραθέντες να ανατινάξωσι γέφυραν ής έν τμήμα εκ δοκών ξυλίνων κατέστρεψαν. Διετάχθη λόχος επισκευάση ταχέως γέφυραν. Μεραρχία προχώρησε πέραν Αλιάκμονος προς κατάληψιν επικαίρου θέσεως.

VII Μεραρχία Κλεομένης."

Το τηλεγράφημα αυτό μας γνωρίζει τον επίλογο της προώθησης της 7ης Μεραρχίας μέχρι τον Γηδά, διότι η αναφερόμενη "επίκαιρος θέσις", της οποίας προανήγγειλε την κατάληψη, δεν είναι άλλη από το χωριό Γηδάς (που βρίσκονταν δύομιση χιλιόμετρα βόρεια της γέφυρας). Τούτη λοιπόν η κατάληψη αναφέρεται μόνο στις 18 Οκτωβρίου 1912, ημέρα Πέμπτη.

Για την είσοδο του ελληνικού στρατού στο **Γηδά**, ο 12ετής το 1912 Γρηγόριος Αντ. Μοσχόπουλος μου αφηγήθηκε **ότι**: *"Ο Στρατός όμως ήρθε στο Γιδά από τον δρόμο του Νησελίου. Στην αρχή ήρθαν λίγες ομάδες τσολιάδες. Ήταν ένα τάγμα Μηχανικού υπό τον Ελευθέριο Μαυρογένη. Οι κάτοικοι του χωριού έκαναν σαν τρελοί από τη χαρά τους, βλέποντας τους Έλληνες στρατιώτες. Αμέσως άρχισαν να χτυπάνε την καμπάνα της εκκλησίας, όπου έγινε αυθόρμητη δοξολογία. Μετά τη δοξολογία συγκεντρώθηκαν όλοι στον χώρο της παλιάς αγοράς (μπροστά στον ανοικτό χώρο του σημερινού ξενοδοχείου "Δωδώνη"), κατέβασαν την τουρκική ημισέληνο, που ήταν στημένη πάνω σε ξύλινο υπόστεγο και, ζητωκραυγάζοντας για την λευτεριά τους, ξέσκιζαν και ποδοπατούσαν τα φέσια, που ήταν υποχρεωμένοι να φοράνε μέχρι τότε. Στο τέλος, γλέντησαν όλοι μαζί, χορεύοντας πάνω στα ξεσκισμένα φέσια.*

Ο ιερέας Παπαντώνης οδήγησε τον Ελευθέριο Μαυρογένη στις αποθήκες τον μπέη, για να πάρουν τα αποθηκευμένα δημητριακά. Εκεί βρήκαν κρυμμένους δύο Τούρκους αγροφύλακες, που δεν είχαν φύγει με τους άλλους. Ο ένας από αυτούς, ο Ζεκίρ, ζήτησε τότε φοβισμένος να γίνει Χριστιανός και ο Μαυρογένης, δίνοντας του το δικό του όνομα, τον βάπτισε Λεφτέρη. Το σιτάρι, που πήραν από τις αποθήκες, το μοίρασαν στις οικογένειες του χωριού, ενώ άλλες ποσότητες τις άλεσαν αμέσως κι έδωσαν το αλεύρι στις γυναίκες, με την εντολή να ζυμώνουν ψωμιά για τον στρατό. Ο Μαυρογένης το βράδυ έμεινε στο άδειο κονάκι του μπέη."

Το Γενικό Στρατηγείο μη γνωρίζοντας ακόμη αυτή την ενέργεια των προφυλακών της εβδόμης μεραρχίας διέταξε στις 11 παρά τέταρτο τα ακόλουθα:

"Αριθ. 563

Οδηγία για την VII Μεραρχία και το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου.

1) ... Προτίθεμαι να επιτεθώ εκ βορρά μεθαύριον εναντίον του όπισθεν του Καρά Ασμάκι (Λουδίας) εχθρού.

2) Η VII Μεραρχία θα διαβή σήμερα τον Αλιάκμονα και καταλαμβάνουσα την περιοχή Κασοχώρα - Γέφυρα Νησέλι θα ασφάλιση το δεξιόν πλευρόν της στρατιάς από τυχόν εχθρικής προχωρήσεως νοτίως των ελών των Γιαννιτσών.

... 3) Η VII Μεραρχία θα εγκαταστήσει σήμερα οπτικόν τηλεγραφικόν σταθμόν προς συνεννόησιν μετά τον εις τον σιδηρ. σταθμόν Ναούσης εγκαθισταμένον από της 5ης μ.μ. σταθμού τον Γενικού Στρατηγείου. Επίσης θ' αναφέρη αν αι τηλεγραφικοί μηχαναί σταθμού Καψόχωρας - Γιδά παρέμειναν ώστε ν' αποκατασταθεί τηλεγραφική συγκοινωνία μετά του σιδ. σταθμού Ναούσης ...

Βέροια 18-X-12, ώρα 10.45 πρωίας Κωνσταντίνος."

Μόνο στις 18 Οκτωβρίου, λοιπόν, δίνεται διαταγή για κατάληψη του Γηδά, που ήταν ήδη από 17-10-1912 κανονικά αναγνωρισμένος ως "κενός εχθρού", αλλά περιστασιακά εμφανίζονταν γύρω από αυτόν (ή ίσως και εντός αυτού) εχθρικές περίπολοι.

Την ίδια μέρα μετακινήθηκαν από το Νησέλι στο Γηδά αρκετά τμήματα Ευζώνων της VIIης Μεραρχίας και στρατοπέδευσαν στην τοποθεσία "Αλώνια" (στο σημερινό "Πανόραμα"), οπότε όλος ο όγκος της VIIης Μεραρχίας, με επικεφαλής τον Σχη Κλεομένους, βρισκόταν εγκατεστημένος στο Γηδά.

Ο Θωμάς Απ. Κούγκας, 8 ετών το 1912, έγραψε σε άρθρο του "Η απελευθέρωση του Γιδά το 1912", στην εφημερίδα "Φωνή της Αλεξάνδρειας", της 30-10-1987, σελ. 5: *"... Στο Γιδά μετά τω ολοκλήρωση της υποχώρησης του Τούρκικου Στρατού οι κάτοικοι συγκεντρωμένοι στην πλατειούλα της παλιάς αγοράς με ανυπομονησία περίμεναν τον Ελληνικό Στρατό, το απόγευμα και με βροχή έφθασε. Τους υποδέχθηκαν*

με λαχτάρα. Μερικοί νέοι έτρεξαν ανέβηκαν επάνω στο καμπαναριό και χτυπούσαν την καμπάνα της εκκλησίας χαρμόσυνα, όπως το Πάσχα την ώρα της Ανάστασης. Η υποδοχή και ο ενθουσιασμός δεν περιγράφεται, αγκαλιάσματα, φιλία, ζητωκραυγές και άλλα ...".

Είναι αξιοσημείωτο, ότι ο Θωμάς Απ. Κούγκας μιλάει για είσοδο στρατιωτικών τμημάτων το απόγευμα, με βροχή. Αυτό το θυμάται, διότι, προφανώς, μετά την πρωινή είσοδο των ευζώνων του Ελ. Μαυρογένη της 18ης Οκτωβρίου 1912 και, αφού εξαλείφθηκαν πλέον τα σύμβολα της Τουρκικής κυριαρχίας και κυμάτισε, για πρώτη φορά, η ελληνική σημαία στο Γηδά, οι κάτοικοι αισθάνθηκαν πλέον ασφαλείς και άρχισαν να μεταφέρουν τις οικογένειες τους, από τις κρυψώνες τους στο Βάλτο. Συνεπώς, τα γυναικόπαιδα, μόλις το απόγευμα της 18-10-1912, έβλεπαν για πρώτη φορά τους Έλληνες στρατιώτες του κύριου όγκου της VIIης Μεραρχίας, που συνέχιζαν να έρχονται από το Νησέλι, εντύπωση η οποία καταγράφηκε βαθειά στην μνήμη του Θωμά Απ. Κούγκα.

Το απόγευμα της 18ης Οκτωβρίου, στη διαταγή προελάσεως για μετακίνηση του κυρίου όγκου της Στρατιάς από τη Βέροια προς τα Γιαννιτσία, αναφερόταν, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

"Αριθ. 566

Διαταγή Στρατιάς δια την 19ην Οκτωβρίου

... 4) Η VIIη Μεραρχία να παραμείνει εις τας παρά το Γιδά θέσεις αυτής καλύπτουσα το δεξιόν της στρατιάς και την Βέροια από πάσης εκ Κιρτζαλάρ εχθρικής επιχειρήσεως. Να αποστείλη πυκνός αναγνωρίσεις ιππικού και πεζικού προς τας γέφυρας του Καρά Ασμάκι. 5) Το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου καθιστάμενον ανεξάρτητον να μεταβή εις Τσινάφορον και να αναγνώριση τον προς Γιαννιτσήδες (Κύμινα) πόρον, προετοιμάζον, μέσα δι ενδεχομένην διάβασιν αυτού. 6) Η Ταξιαρχία του Ιππικού να μεταβή εις Ρέσιανην ..."

Σιδ. Σταθμός Ναούσης 18-X-12, ώρα 6 εσπέρας. Κωνσταντίνος."

Συνεπώς, ο Γηδάς καταλήφθηκε και απελευθερώθηκε από την 7η Μεραρχία, στις 18-10-1912, όπως ακριβώς αναφέρει η στρατιωτική βιβλιογραφία και όπως επιβεβαιώνει το σχετικό υπ' αρ. πρωτ. 205.37/25/593772/-22-11-1988 έγγραφο του ΓΕΣ/ΔΙΣ/5ο Γραφείο, το οποίο επίσης αναφέρει ξεκάθαρα: "... η Αλεξάνδρεια (Γιδά) απελευθερώθηκε από την VII Μεραρχία στις 18 Οκτ. 1912. ..." ³.

Στις **19 Οκτωβρίου 1912** μεταφέρθηκε και εγκαταστάθηκε στον σιδηροδρομικό σταθμό του Γηδά επιτελείο της Στρατιάς, που αποτελούνταν - κατά την μαρτυρία αυτόπτων κατοίκων - από τον βασιλιά Γεώργιο Α', τον Δούσμανη, τον Καλλίστη, τον Ιωάννη Μεταξά κ.ά. Στο καμπαναριό της εκκλησίας της Παναγίας τοποθέτησαν οπτικό τηλέγραφο, με τον οποίο, προσπαθούσαν να πάρουν πληροφορίες, για τη μάχη, που ξεκινούσε στην άλλη πλευρά της λίμνης.

Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα 1989 – 1995, Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, σελ. 75 – 96

Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα 1980 – 1988, Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, σελ. 63 – 65